

Lapsen tunnetaitoja tukevat tekijät varhaiskasvatuksessa

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Kukka-Maria Väättäinen

Opinnäytetyö

Helmikuu 2019

Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Sosionomi (AMK), sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Tekijä(t) Väättäinen, Kukka-Maria	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä 02/2019
	Sivumäärä 37	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Lapsen tunnetaitoja tukevat tekijät varhaiskasvatuksessa Kuvaileva kirjallisuuskatsaus		
Tutkinto-ohjelma Sosionomi (AMK), Sosiaalialan tutkinto-ohjelma		
Työn ohjaaja(t) Hintikka, Timo; Moilanen, Johanna		
Toimeksiantaja(t) -		
Tiivistelmä <p>Lasten puutteelliset tunnetaidot aiheuttavat paljon huolta niin vanhemmissa kuin kasvattajissakin. Yhä useammin varhaiskasvatuksessa esiintyy lasten hallitsemattomia tunteenpurkauksia, joihin tarvitsee aikuisen välitöntä puuttumista.</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä kasvattajien tietämystä lapsen tunnetaitojen tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena oli koota yhteen hyödyllistä ja ajankohtaista tietoa niistä tekijöistä, jotka tukevat lapsen tunnetaitojen kehittymistä varhaiskasvatuksessa.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Sähköiset tiedonhakuannat, joissa aineiston hakua suoritettiin, olivat Arto, Doria, Melinda, Finna ja Julkari. Tämän lisäksi tehtiin manuaalista hakua kirjojen ja artikkeleiden lähdeluetteloista. Kirjallisuuskatsaukseen valikoitui seitsemän artikkelia, jotka analysoitiin teema-analyyysiä käyttäen.</p> <p>Tuloksista ilmeni, että lapsen tunnetaitojen kehittymiseen vaikuttaa monet tekijät. Erityisesti tuloksista nousi esille lapsen kiintymyssuhde ja samalla vuorovaikutussuhde vanhempiinsa, lapsen ja varhaiskasvattajan välinen vuorovaikutussuhde, oppimisympäristön merkitys sekä menetelmälliset keinot, kuten taide ja liikunta.</p> <p>Jotta lapsen tunnetaidot kehittyisivät myönteisellä tavalla, tulisi lapselle taata sensitiivinen ja vastavuoroinen vuorovaikutussuhde aikuisen kanssa. Lapselle tulisi myös taata turvallinen, kannustava ja kokemuksia tarjoava oppimisympäristö, jossa lapsella olisi mahdollisuus opetella tunnetaitojaan myönteisessä ja hyväksyvässä ilmapiirissä.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Varhaiskasvatus, tunteet, tunnetaidot, tunne-elämän kehitys, kirjallisuuskatsaus		
Muut tiedot		

Author(s) Väättäinen, Kukka-Maria	Type of publication Bachelor's thesis	Date 02/ 2019 Language of publication: Finnish
	Number of pages 37	Permission for web publication: x
Title of publication Factors that supports child's emotional skills in early childhood education Literature review		
Degree programme Degree Programme in Social Services		
Supervisor(s) Hintikka, Timo; Moilanen, Johanna		
Assigned by -		
Abstract <p>Children`s defective emotional skills cause a lot of concern in parents and professionals in early childhood education. More and more often happens children`s uncontrollable out-pourings, which needs adult`s instant intervene.</p> <p>The aim of the study was to increase knowledge of supporting child`s emotional skills in early childhood education. The purpose of the study was to round up useful and current information from those matters, which supports child`s development of emotional skills.</p> <p>Study was carried out with a narrative literature review. Search of information was done in databases like Arto, Doria, Melinda, Finna and Julkari. Search was also done manually from different bibliographies. Seven articles were chosen for the literature review and these articles were analyzed with a thematic analysis.</p> <p>The results showed that many factors effects to child`s development of emotional skills. Especially child`s maternal bond and interaction relationship with parents, interaction relationship between child and early childhood educator, meaning of learning environment and methodology, like arts and physical education were raised from the results.</p> <p>In order that child`s emotional skills would develop in a positive way, sensitive and mutual interaction relationship with an adult should be guaranteed. Also, there should be safe, supportive and experiences providing learning environment, where child should have opportunity to learn emotional skills in a positive and approbative atmosphere.</p>		
Keywords/tags (subjects) Early childhood education, emotions, emotional skills, emotional development, literature review		
Miscellaneous		

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Varhaiskasvatus ja lapsen hyvinvointi	4
3	Tunteet, tunnetaidot ja temperamentti	5
	3.1 Tunteet	5
	3.2 Tunnetaidot	6
	3.3 Temperamentin merkitys	8
4	Lapsen tunne-elämän kehitys	9
	4.1 0-1- vuotiaan lapsen tunne-elämän kehitys.....	9
	4.2 2-3- vuotiaan lapsen tunne-elämän kehitys.....	11
	4.3 3-6- vuotiaan lapsen tunne-elämän kehitys.....	12
5	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymys.....	13
6	Tutkimuksen toteuttaminen	14
	6.1 Kirjallisuuskatsaus	14
	6.2 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus	14
	6.3 Aineiston haku ja valinta	15
	6.4 Aineiston arviointi	17
	6.5 Aineiston analyysi.....	18
7	Tulokset	20
	7.1 Vuorovaikutussuhde lapsen ja vanhemman välillä	20
	7.2 Vuorovaikutussuhde lapsen ja varhaiskasvattajan välillä	21
	7.3 Oppimisympäristön merkitys	23
	7.4 Menetelmälliset keinot	25
8	Pohdinta.....	26
	8.1 Eettisyys ja luotettavuus	26

8.2 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	27
8.3 Jatkotutkimusehdotukset.....	30

Lähteet	31
----------------------	-----------

Liitteet.....	34
----------------------	-----------

Liite 1. Luettelo valituista artikkeleista	34
--	----

Kuviot

Kuvio 1 Keskeisimpiä tunnetaitoja	7
---	---

Kuvio 2 Kirjallisuuskatsauksen vaiheet.....	15
---	----

Taulukot

Taulukko 1 Sisäänotto- ja poissulkukriteerit	16
--	----

Taulukko 2 Kuvaus tiedonhausta	17
--------------------------------------	----

Taulukko 3 Valitut teemat.....	19
--------------------------------	----

1 Johdanto

Lasten puutteelliset tunnetaidot aiheuttavat paljon keskustelua ja huolta, niin kasvatusalan ammattilaisten kuin vanhempienkin keskuudessa. Oululaisissa päiväkodeissa on havaittu, että lasten hallitsemattomia tunteenpurkauksia, joihin tarvitsee aikuisen välitöntä puuttumista esiintyy yhä enemmän. Vuonna 2017 Oulussa tehtiin vuosittainen kuntatyöntekijätutkimus, jossa ilmeni, että noin joka neljäs varhaiskasvatuksessa työskentelevä on kokenut fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa. Ylen haastattelussa lasten psykiatrian professori Hanna Ebeling pohtii, että syitä lasten levottomuuteen ovat ainakin liian suuret päiväkotiryhmät sekä aikuisten läsnäolon puute. (Karppinen 2017.) Nämä haasteet linkittyvät vahvasti myös tunnetaitoihin ja niiden puutteellisuuteen. Lapsen tunnetaitojen vajavuus voi näyttäytyä muun muassa aggressiivisuutena, levottomuutena ja sisäänpäin vetäytymisenä. (Jääskinen 2017, 5.)

Laadukasta vuorovaikutusta varhaiskasvatuksessa toteutetaan siten, että lapsia kehuaan ja kannustetaan, onnistumisista iloitaan yhdessä ja lapsia opetetaan havaitsemaan oma kehityksensä sekä tunnistamaan omat vahvuutensa jo pienestä pitäen. Erittäin tärkeää on myös se, että lasta opetetaan kohtaamaan vastoinkäymiset ja epäonnistumiset lannistumatta sekä lasta tuetaan sinnikkyteen ja turhautumisen sietämiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 22.) Niin onnistumisen, kuin epäonnistumisenkin kokemukset pitävät sisällään paljon erilaisia tunteita, joiden käsittelyyn lapsi tarvitsee aikuisen turvallista läsnäoloa, ohjausta ja tukea. Jalovaaran (2005, 19) mukaan lapsuuden tunnekokemukset jättävät jäljen ja vaikuttavat selkeästi aivojen toimintaan sekä tunneratojen ja persoonallisuuden muodostumiseen. Todella moni ihminen, niin lapsi kuin aikuinen kamppailee sosiaalisten pelkojen sekä tunneristiriitojen kanssa. (Jalovaara 2005, 10).

Tunnetaitojen tukeminen jo varhaiskasvatusiässä ehkäisee näitä tulevaisuuden ongelmia ja antaa paremmat mahdollisuudet selvitä elämän ylä- ja alamäistä. Haasteita tunnetaitojen kehittymiselle asettavat muun muassa yhteiskunnan nopea teknologisoituminen, ihmisten itsekeskeisyys sekä tunteiden ja tunnekasvatuksen laiminlyönti. Jos tunteisiin ja tunnetaitojen tukemiseen ei panosteta nyt, se voi tulla todella kalliiksi tulevaisuuden yhteiskunnalle.

Tämä opinnäytetyö kokoaa yhteen hyödyllistä ja ajankohtaista tietoa lapsen tunnetaidoista ja niiden tukemisesta varhaiskasvatuksessa, kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin. Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä kasvattajien tietämystä lapsen tunnetaitojen tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tavoitteena on koota yhteen hyödyllistä ja ajankohtaista tietoa niistä tekijöistä, jotka tukevat lapsen tunnetaitojen kehittymistä. Opinnäytetyön tutkimuskysymys onkin: ”Mitkä tekijät tukevat lapsen tunnetaitojen kehittymistä varhaiskasvatuksessa?”.

2 Varhaiskasvatus ja lapsen hyvinvointi

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 2 §.) Varhaiskasvatuksen tarkoituksena on edistää lasten yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksen yhtenä keskeisimpänä tavoitteena on jokaisen lapsen iän ja kehityksen kokonaisvaltaisen kasvun, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Lasta tulee varhaiskasvatuksessa kohdella kunnioittavasti ja tasavertaisesti riippumatta lapsen lähtökohdista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14.)

Myös lapsen vuorovaikutussuhteita tulee vaalia, niin lasten keskinäisten kuin lapsen ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä. Henkilöstön tehtävänä onkin luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Varhaiskasvatuksessa perushoito on tarpeista huolehtimista ja tunnepohjaista välittämistä. Hoidon tavoitteena on, että lapsi kokee itsensä ymmärretyksi ja arvostetuksi sekä saa myönteistä läheisyyttä ja kosketusta osakseen. Varhaiskasvatuksessa tulee myös kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Lapsen osallisuus ja aktiivinen toimijuus yhteiskunnassa vahvistuu varhaiskasvatuksessa opittujen tietojen ja taitojen kautta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14-21.)

Varhaiskasvatuksessa lapsella on monia oikeuksia, kuten oikeus itsensä, ajatustensa ja mielipiteidensä ilmaisuun, kannustavaan ilmapiiriin ja hyvään tukeen sekä opetuksen. Lapsella on oikeus käsitellä tunteita ja ristiriitoja turvallisessa ympäristössä, saada monipuolista tietoa sekä opetella ja kokeilla uusia asioita. Lapsille tulee antaa

mahdollisuus kehittää muun muassa esteettistä ajatteluaan ja omia tunnetaitojaan. Varhaiskasvatuksessa oppimista tapahtuu kaikessa toiminnassa ja se on kokonaisvaltaista. Lapsen taidot, tiedot, aistihavainnot, keholliset kokemukset, ajattelu, toiminta ja tunteet yhdistyvät uusia asioita oppiessa. Oppimista tapahtuu eniten silloin, kun lapsi voi hyvin ja kokee olevansa turvassa. Lapsen oppimista edistävät myös myönteiset vuorovaikutussuhteet ja positiiviset tunnekokemukset. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 19-20.)

Terveiden ja hyvien elämäntapojen opettaminen ja niihin ohjaaminen on varhaiskasvatuksen tehtävä. Varhaiskasvatuksessa lapsille opetetaan hyvinvointiin liittyviä teemoja, kuten riittävän levon, liikunnan ja ravinnon merkitystä. Varhaiskasvatuksessa keskustellaan myös mielenterveyteen liittyvistä asioista. Lapsia tuetaan itsesäätelyssä ja tunteiden ilmaisussa sekä heitä autetaan tunnistamaan, tiedostamaan, säätelmään ja nimeämään erilaisia tunteita. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 23.)

3 Tunteet, tunnetaidot ja temperamentti

3.1 Tunteet

Uusimmissa tunneteorioissa erotetaan toisistaan käsitteet ”tunne” ja ”emootio”, mutta ne kuitenkin luokitellaan kuuluvan affektin eli tunnetila yläkäsitteen alle.

Tunne määritellään käsitteenä sellaiseksi, johon vaikuttavat kasvatus, omat mieli- ja muistikuvat sekä kulttuuri. Emootio taas määritellään enemmän biologiseksi, tiedostamattomaksi ja automaattiseksi tunnereaktioksi. (Kokkonen 2010, 14.) Tässä opinäytetyössä puhutaan molemmista tapahtumista yhteisesti sanalla tunne.

Tunteet ovat olennainen osa jokaisen elämää ja olemista. Ne ohjaavat niin pieniä kuin suuriakin valintoja sekä määrittävät henkilökohtaisesti tilanteiden ja tapahtumien eri merkityksiä. (Aro & Laakso, 12; Niemi 2014, 59.) Tunteet ohjaavat ihmisiä hyvinvoinnin kannalta tärkeisiin paikkoihin, kuten mieleiseen työhön, innostaviin tilanteisiin ja mukavien ihmisten seuraan. Pelon, epävarmuuden ja hermostuneisuus-

den tunteet taas ohjaavat pois uhkaavista tai vahingollisista tilanteista ja tapahtumista. (Kokkonen 2010, 11.) Tunteet ovat signaaleja henkilölle itselleen ja muille ympärillä oleville. Yleensä myös ihminen kaipaa tunteilleen jonkinlaista vastareaktioita muilta ihmisiltä, joko tietoisesti tai tiedostamattomasti. (Barish 2009, 12.) Aron ja Laakson (2011, 12) mukaan tunteita ei voida pitää pelkästään erillisinä prosesseina vaan ne ovat yhteydessä kaikkeen toimintaan, joka tapahtuu ihmismielessä. Tunteilla on myös erittäin keskeinen rooli ihmisen oppimisen, havaitsemisen, muistamisen, käyttäytymisen sekä ajattelun kehittämisessä. (Jalovaara 2005, 10).

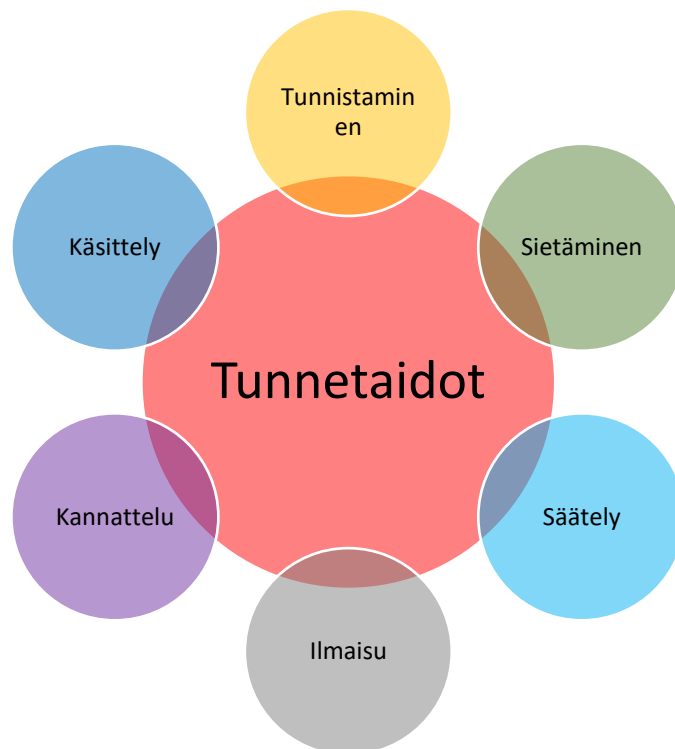
Perustunteita ovat suru, viha, ilo, hämmästyminen, inho ja häpeä. Nämä tunteet tunnustetaan kaikkialla kulttuurista ja perinteistä riippumatta. (Kanninen & Sigfris 2012, 76.) On tutkittu, että tunteen syntyminen kehossa tapahtuu sekunnin murto-osissa, mutta itse tunne koetaan tietoisesti vasta noin sekunnin kuluttua. Tunteiden kesto, voimakkuus ja esiintymistiheys vaihtelevat. Jos tunnetila pitkittyy, puhutaan jo mielialasta, esimerkiksi masentuneisuudesta, loukkaantuneisuudesta tai rakastuneisuudesta. (Siira & Saarinen 2011, 21-22.) Tunteet tuntuvat aistimuksina ja fysiologisina muutoksina kehossa, kuuluvat äänensävyssä ja ajatuksina mielessä, näkyvät ilmeinä kasvoilla, käyttäytymisessä ja kehonkielessä. Tunteiden tietoisesta säätelystä oppiminen alkaa keskimäärin vasta alakouluiässä. Siihen asti lapsi tarvitsee aikuisen ohjausta ja tukea tunteiden säätelyssä, eikä siitä ole haittaa vanhempanakaan. (Jääskinen 2017, 12.)

3.2 Tunnetaidot

Tunnetaidoilla tarkoitetaan ihmisen kykyä hyväksyä ja ymmärtää omat ja muiden tunnekokemukset sekä säädellä tunteiden ilmaisua ja niistä aiheutuvia toimintoja sillä tavalla, että toiminta on tavoitteiden mukaista ja sosiaalisesti hyväksyttävää. (Aro & Laakso 2011, 11.) Peltonen ja Kullberg- Piilola (2000, 17) kuitenkin toteavat, että tunnetaidot linkittyvät ihmisen persoonallisuuteen, joten tunnetaitojen liian tiukka määrittely siitä, minkälaisia niiden tulisi olla on turhaa. Siitä voiko kasvatuksella vaikuttaa tunteisiin, teoreetikot ovat eri mieltä. Vaikkei tunteisiin voitaisikaan suoraan vaikuttaa, niin siitä ollaan lähes yhtä mieltä, että kasvatuksella voidaan vaikuttaa tunteiden tiedostamiseen ja niiden ilmaisuun. Ihmisen tunnekokemuksiin vaikuttaa niille annettu merkitys, joko vahvistavasti tai heikentävästi. (Puolimatka 2011,

42.) Lapsen tunteiden säätelyjärjestelmän kehitystä edistää kasvattajan hyväksyvä ja tukeva suhtautumistapa. Lapset, joiden tunteita ei ole kielletty, ovat motivoituneempia oppimaan vanhemmiltaan ja tottelevat sääntöjä paremmin. (Rusanen 2011, 81.) Myös ihmisen sosiaaliseen kehittymiseen vaikuttaa vahvasti etenkin lapsuuden varhaisvaiheissa saadut tunnekokemukset. (Jalovaara 2005, 77).

Hyvän elämänhallinnan ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin taustalla on toimiva tunne-elämä. Kun ihminen havainnoi päivittäin itseään ajatteluaan ja tunteitaan, saa hän hyödyllistä tietoa ihmissuhteistaan, terveydestään ja käyttäytymisestään. Tunteiden tunnistaminen, sietäminen, säätely, ilmaiseminen, kannattelu ja käsittely ovat keskeisimpiä tunnetaitoja, joiden opettelu alkaa jo vauvaiässä. (Niemi 2014, 59-63.) Kun ihminen oppii säätelämään tunteitaan ja samalla käyttäytymistään, mahdollistuu hänelle yhä monimutkaisemmat toiminnot ja vuorovaikutussuhteet. Hyvät tunnetaidot mahdollistavat joustavan vuorovaikutuksen ympäristön kanssa. Usein haastavinta on säädellä surun, vihan ja pettymyksen tunteita. (Aro & Laakso 2011, 11.) Tunteiden voimakkuuteen ja syyttämisherkyyteen vaikuttaa sen hetkinen fyysinen ja henkinen olotila. Jokaisella on kuitenkin mielen sisäiset ja keholliset valmiudet harjoitella tunteiden kokemista ja säätelyä. (Jääskinen 2017, 13.)

Kuvio 1 Keskeisimpiä tunnetaitoja. (Niemi 2014, 63.)

Lapsen kohdalla kaikki lähtee perustarpeista. Kannisen ja Sigfridsin (2012, 21) mukaan lapsen tärkeimmiksi perustarpeiksi voidaan luokitella turvallisuuden ja selviytymisen tunteet. Jokaisella lapsella on myös tarve tulla kohdatuksi, nähdyksi, kuulluksi ja rakastetuksi omana itsenään. Useimmiten lapsen toiminta määrittyy tunnemaailman pohjalta eli, kuinka miellyttäväksi tai uhkaavaksi hän kokee tietyt tilanteet. Ne tunteet, jotka lapsessa heräävät voivat esimerkiksi saada hänet joko liittymään kavereiden leikkiin tai kokonaan vetäytymään pois. (Kanninen & Sigfrids 2012, 20-21.) Lapsen alkaessa kokea yhä moninaisempia tunteita, on hänen opittava laittamaan ne jonkinlaiseen järjestykseen ja tähän hän tarvitsee toisen ihmisen, joka reagoi takaisin omilla tunteillaan. (Peltonen & Kullberg- Piilola 2000, 20). Aikuisen odotukset lapsen kyvyistä säädellä tunnetilojaan ohjaavat sitä, kuinka aikuinen toimii lapsen kanssa. Odotukset vaikuttavat myös siihen, miten aikuinen lohduttaa, tukee ja ohjaa lasta. (Aro & Laakso 2011, 11.) Aikuisen rooli on toimia lapsen tunteiden vastaanottajana. Kun aikuinen hyväksyy lapsen koko tunteiden kirjon ja rohkaisee lasta kertomaan tunteistaan, osoittaa se lapselle, että häntä rakastetaan jokaisessa tilanteessa. (Marjamäki, Kosonen, Törrönen & Hannukkala 2015, 55.)

3.3 Temperamentin merkitys

Siihen kuinka ihminen reagoi erilaisiin tunteisiin vaikuttaa muun muassa hermoston rakenne, perimä ja **temperamentti**. (Jääskinen 2017, 13). Temperamentti tarkoittaa lapsen synnynnäistä reagoititapaa niin sisäisiin tunnetiloihin ja aistimuksiin että ulkoisiin ärsykkeisiin. Jokaisella lapsella on omanlaisensa temperamentti, joka tekee heistä omia yksilöitä. Kun arkikielessä puhutaan temperamentista, tarkoitetaan sillä usein pelkästään räiskähtelevää ja impulsiivista henkilöä. Temperamenttipiirteitä on kuitenkin olemassa monia, esimerkiksi rytmisyys eli ennustettavuus, sopeutuvuus, aktiivisuus, sensitiivisyys, sinnikkyys, häirittevyys ja intensiivisyys eli tunteiden ilmaisuvoimakkuus. (Kanninen & Sigfrids 2012, 35; Keltikangas- Järvinen 2004, 39.)

Temperamentti selittää miksi lapset voivat kokea asiat ja tunteet eri tavalla. Toiselle lapselle joku tekeminen voi olla todella hauskaa, kun taas toiselle suurta ahdistusta aiheuttava tekijä. (Kanninen & Sigfrids 2012, 35-36.) Jalovaaran (2005, 77) mukaan

esimerkiksi ujon temperamentin omaavalle lapselle ei saisi asettaa samanlaisia vaatimuksia, kuin vilkkaalle lapselle. Ujolle lapselle tulisi antaa enemmän aikaa sopeutumiseen ja häntä tulisi rohkaista toimintaan mukaan viisaasti ja hienovaraisesti. (Jalovaara 2005, 77). Varhaiskasvatuksessa on otettava huomioon yksilöllisesti niin lapsen, että aikuisen temperamentit. Yhdellä aikuisella voi olla täysin erilainen kokemus lapsesta, kuin toisella aikuisella, koska heidän temperamenttinsa ovat erilaiset. Lapsen käytöstä pohtiessa on myös pohdittava, että mikä on biologispohjaista ja mikä taas opittua. Loppupeleissä kasvattajan tulee kuitenkin muokata omaa käyttäytymistään lapsen ominaisuuksiin sopiviksi, eikä toistepäin. (Kanninen & Sigfrids 2012, 41.)

4 Lapsen tunne-elämän kehitys

Jo pitkään tutkijat ovat painottaneet lapsen kolmen ensimmäisen elinvuoden tärkeyttä. Näiden vuosien aikana lapsen psyykkiset ja fyysiset ominaisuudet kehittyvät kokonaisvaltaisesti ja nopeimmin, kuin koskaan myöhemmin elämässä. Tänä aikana lapsi löytää oman minuutensa, ainutkertaisuutensa ja yksilöllisyytensä. Lapselle kehittyy perusymmärrys ihmisten keskinäisestä vuorovaikutuksesta, omien mielialojen ja käytöksen säätelystä sekä siitä, miten muiden mielialoihin ja tekemisiin voi reagoida. (Keltikangas- Järvinen 2012, 21.)

4.1 0-1- vuotiaan lapsen tunne-elämän kehitys

Lapsen perusturvallisuuden ja mielen rakenteiden kehittymiseen vaikuttaa suuresti lapsen läheiset ihmissuhteet ja ympäristö. Psykoanalyttikko Melanie Klein on painottanut ensimmäisen elinvuoden merkitystä. Kleinin mukaan silloin käynnistyy varhaisen vuorovaikutussuhteiden muodostuminen sekä psykologiset tunne-elämän prosessit. (Schulman 2015, 59.) Kyky säädellä tunteita on pohjimmiltaan kytköksissä aivorakenteisiin, mutta tunteiden säätely kehittyy kuitenkin pääasiassa varhaisessa vuorovaikutussuhteessa lapsen ja vanhemman välillä. Noin 6- 18 kuukauden ikäisenä

lapsi käy läpi niin sanotun herkkyyksikauden. Tämä ajanjakso vaikuttaa tunteiden säätelyn kannalta tärkeän otsalohkon ja sen kuorikerroksen kehittymiseen. (Kokkonen 2010, 79-80.)

Kiintymyssuhde on pohja lapsen sosiaaliselle ja kognitiiviselle kehitykselle. Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapselle kehittyy tietoisuus omasta itsestään eli minuus, mutta myös käsitys siitä, miten ihmiset toimivat keskenään. Lapsen minuus alkaa muovautua vuorovaikutussuhteessa ensisijaisen hoitajansa kanssa, mutta vaatii myös hoitajasta irtautumisen vaiheen. Lapsena saanut myönteiset hoivakokemukset rakentavat perustan hyvälle itsetunnolle ja luovat lapselle kokemuksen omasta arvokkuudesta. Jos lapsen hoivakokemukset ovat puutteellisia, voi se aiheuttaa tulevaisuudessa negatiivisia käsityksiä itsestä, toisista ja yleensäkin vuorovaikutuksesta. (Keltikangas- Järvinen 2012, 26-27.) Kun lapsi kokee esimerkiksi uhkaa, pelkoa tai hätää, turvautuu hän itselleen luotettavimpaan aikuiseen. Eniten pelon tunteita aiheuttaa vanhempien lähteminen ja poissaolo. Näitä tilanteita voivat olla esimerkiksi nukkumaan meno, hoitoon jääminen tai vanhemman lähteminen kauppaan. (Rusänen 2011, 27.) Rusänen (2011, 29) mukaan varhaiskasvatuksessa tulisikin tukea pienen lapsen halua seurata jotain tiettyä aikuista, etenkin jos lapsi on vasta aloittanut päivähoiton. Silloin lapselle osoittautuisi luonnollisella tavalla oma luotettava aikuinen, johon turvata eri tilanteissa, varsinkin lapsen kokiessa hätää. (Rusänen 2011, 29).

Jo varhain pieni lapsi kykenee tunnistamaan tunteita ilmeistä, äänensävyistä ja eleistä. On todettu, että esimerkiksi vihainen ilme saa usein pienenkin vauvan ahdistumaan. (Keltikangas- Järvinen 2012, 25.) On myös havaittu, että pienetkin lapset kokevat empatiaa. Vauva voi kokea muiden kokeman ahdingon omakseen, esimerkiksi jos toinen vauva itkee, alkaa vauva itsekin itkeä. (Vauvan tunnetaitojen kehitys, n.d.) Vauvan tunteiden näyttäminen on aitoa ja välitöntä. Vauva ilmaisee tunteitaan luonnollisesti itkulla, jonka avulla vauva saa aikuisen luokseen ja täten tyydytettyä tarpeensa, kuten nälän, läheisyyden tai unentarpeen. Vauva oppii myös vähitellen muuntelemaan omaa käyttäytymistään sen perusteella, miten aikuinen vastaa hänen tunnereaktioihinsa. (Jääskinen 2017, 75; Aro & Laakso 2011, 23.)

4.2 2-3- vuotiaan lapsen tunne-elämän kehitys

Leikki-ikäisellä tunteet alkavat olla jo moninaisempia ja niitä osataan jo ilmaista niin kehollisesti kuin sanallisestikin. Minäkäsityksen myötä lapsen erillisuus äidistä on kehittynyt. Leikki-ikäinen työstää tunteitaan lähinnä mielikuvituksen, peuhaamisen ja leikin kautta, esimerkiksi satujen hahmoihin osataan jo samaistua ja tapahtumia voidaan peilata omiin kokemuksiin. (Jääskinen 2017, 75.) Leikki-ikään tullessa lapsi alkaa oppia myös enemmän sosiaalisia taitoja, jonka seurauksena lapsen on helpompi toimia asetettujen sääntöjen ja toiveiden mukaisesti. Lapsi alkaa tuntea esimerkiksi häpeän tunnetta toimiessaan vasten sääntöjä. (Aro & Laakso 2011, 24.)

Leikki-ikäinen seuraa tarkasti myös vanhempien esimerkkiä siitä, miten ja milloin tunteita säädellään ja miten niihin kannattaa asennoitua. Lapsen tunnetaitojen kehittymiseen vaikuttaa vahvasti muun muassa vanhempien kasvatustyyli ja –käytännöt. Erialaisten kasvatustyylien lisäksi tunnetaitojen oppimiseen vaikuttaa koko perheen tunneilmapiiri. Jos vanhemmilla on sopuisa parisuhde ja vanhempien suhtautuminen lapseen on hyväksyvää, herkkää ja vastaanottavaista, on lapsella parhaat mahdollisuudet kehittyä tunnetaidoissaan. Jos taas kodin tunneilmapiiri on lasta mitätöivä, väheksyvä ja muutenkin emotionaalisesti kaltoinkohteleva, vähentää se lapsen mahdollisuuksia oppia joustavaa ja rakentavaa tunteiden säätelyä. (Kokkonen 2010, 84-85.)

Leikki-ikäisen tunne-elämän kehitys näkyy myös ensimmäisissä spontaaneissa yrityksissä jakaa omastaan, auttaa tai lohduttaa muita. 2-3- vuotias lapsi on jo innokas ja aktiivinen toimija, mutta omien taitojen ja kykyjen rajojen ymmärrys on vielä hakuksessa. Tästä syystä lapsi joutuu usein kohtaamaan ristiriitoja ja epäonnistumisia. Nämä tilanteet synnyttävät lapsessa vahvoja tunteita, kuten kiukkua, turhautumista ja pettymystä. (Aro & Laakso 2011, 24.)

Leikki-ikäisenä lapsella alkaakin yleensä myös uhmaikä. Uhmaiässä lapsi alkaa opetella oman tahtonsa ja samalla omien tunteidensa ilmaisemista. Lapsi alkaa ymmärtää, ettei aikuisen sana ole luonnonlaki, vaan asioista on mahdollista päättää. Lapsi haluaa päättää asioista ja tekemisistään itse, mutta on vielä kykenemätön kompromisseihin ja sovintoihin. Lapsi ajattelee, että jos osoittaa tunteitaan mahdollisimman

vahvasti, niin saa asiansa läpi. Tässä iässä lapsi toimiikin enemmän tunteella, kuin järjellä. Lapsen kiukuttelu saattaa olla todella fyysistä ja lapsi usein käyttääkin nyrkkejään, hampaitaan, kynsiään ja jalkojaan aikuista vastaan. On todettu, että 2-3-vuoden iässä ihmisen käytös on kaikista väkivaltaisinta, koska mielessä jylläävä aggressio saa aikaan niin vahvan puolustautumisreaktion. Vähitellen lapsi alkaa kuitenkin ymmärtää, että vahvinkin tunnekuuhu menee ohi ja siitä on mahdollista selvitä. (Cacciatore 2008, 55-56.) Uhmaikäisellä lapsella tulee olla oikeus ilmaista kaikki tunteensa, vaikka ne loukkaisivat aikuisia. On tärkeää, että lapsi näkee kasvattajansa kestävinä ja vahvoina tukipilareina, joille tunteita voi vapaasti purkaa. (Leikki-ikä, n.d.)

4.3 3-6- vuotiaan lapsen tunne-elämän kehitys

Kolmannen ikävuoden jälkeen lapsen tunteiden säätelyssä tapahtuu nopeaa kehitystä. Lapsi alkaa ymmärtää kasvojen ilmeitä paremmin ja osaa jo yhdistää ne tiettyihin tunteisiin. Lapsi alkaa myös hahmottaa, että tietyt tilanteet aiheuttavat tietynlaisia tunteita ja, että omalla käytöksellä voi vaikuttaa toisten tunteisiin ja toimintaan. (Aro & Laakso 2011, 25.) Yli 3- vuotiaalla myös vanhemmista eroaminen, esimerkiksi päiväkotipäivän ajaksi käy paljon helpommin kuin ennen. Kielteiset tunneilmaisut ovat lievempiä ja ikävää voidaan helpottaa esimerkiksi näyttämällä vanhempien kuvia tai juttelemalla heistä. (Rusanen 2011, 28.)

Tunteiden säätelyn kehitykseen vaikuttaa myös vahvasti lapsen kielellisten taitojen kehitys. Esimerkiksi 4- vuotiaat lapset kykenevät jo paremmin hallitsemaan kiukkuun, verrattuna 3-vuotiaisiin, ja tämä taito on yhteydessä lapsen kielelliseen osaamiseen. (Aro & Laakso 2011, 25.) 3-5- vuotias lapsi alkaakin ilmaista itseään ja tunteitaan puheella. Esimerkiksi haastavien tunteiden ilmaisu ei ole enää pelkkää huutoa, vaan asioita pystytään käsittelemään keskustelun avulla. Tässä iässä useilla lapsilla myös mielikuvitusmaailma herää eloon ja lapsi saattaakin usein keskustella itseksensä. Kun mielikuvitus vilkastuu, voi se tuoda mukanaan myös painajaisia ja pelon tunteita. (Cacciatore 2008, 60.)

Lapsen minäkuva kehittyy hurjaa vauhtia. Mielikuvituksen kautta lapsi kokeilee mihin kaikkeen on pystyvä ja kykenevä. Esimerkiksi lapsi saattaa samaistua johonkin eläin-

hahmoon hyvin vahvasti ja sen kautta saa lisää rohkeutta tehdä asioita. Lapsi unelmoi pystyvänsä mihin tahansa. 4-5- vuotias lapsi kaipaa aikuiselta paljon kehuja ja todisteluja siitä, että hän osaa ja on hyvä. Tässä iässä lapsi onkin hyvin huomionhakuisen ja jos lapsi ei tarpeeksi sitä saa, niin saattaa huomionhaku kääntyä negatiiviseksi. (Cacciatore 2008, 62-63.) Aron ja Laakson (2011, 25) mukaan 4-5- vuoden ikään mennessä lapselle on kehittynyt niin sanottu ”mielenteoria”, joka tarkoittaa käsitystä siitä, että muillakin ihmisillä on oma tietoisuus, ajatukset ja tunteet. Lapsella kasvaa ymmärrys siitä, että kaikki eivät koe, näe, ajattele tai tiedä asioita samalla tavalla kuin hän. Tämä auttaa lasta ymmärtämään muiden motiiveja ja ennakoimaan heidän toimintaansa. (Aro & Laakso 2011, 25.)

5-6- vuotiaalle lapselle ei enää riitä vanhempien ja kasvattajien huomio ja arvostus, vaan lapsi haluaa luoda kaveruussuhteita myös ikätovereihinsa. Tässä iässä lapsi seurailee sosiaalisia tilanteita ja pohtii niitä usein ääneen. Käsirysyt ja tappelut muiden lasten kanssa sekä loukkaantumiset toisten toiminnasta ovat yleisiä, mutta sovinto tehdään yleensä nopeasti ja leikit jatkuvat. Joskus lapsi saattaa jäädä ilman kavereita ja silloin positiiviset kokemukset aikuisten kanssa ovat erityisen tärkeitä. (Cacciatore 2008, 65-67.)

5 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymys

Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä kasvattajien tietämystä lapsen tunnetaitojen tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tavoitteena on koota yhteen hyödyllistä ja ajankohtaista tietoa niistä tekijöistä, jotka tukevat lapsen tunnetaitojen kehittymistä varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö hyödyttää niin varhaiskasvatuksen opiskelijoita, kuin jo työelämässä olevia ammattilaisia. Opinnäytetyöstä voi olla hyötyä myös vanhemmille, jotka haluavat kehittyä lapsensa tunnetaitojen tukijoina. Opinnäytetyöni tutkimuskysymys on siis seuraava:

- Mitkä tekijät tukevat lapsen tunnetaitojen kehittymistä varhaiskasvatuksessa?

Opinnäytetyöhön valikoitui menetelmäksi kuvaileva kirjallisuuskatsaus, koska sen avulla voidaan koota yhteen jo aiemmin tutkittua tietoa ja mahdollisesti tuottaa myös uutta.

6 Tutkimuksen toteuttaminen

6.1 Kirjallisuuskatsaus

Tämän opinnäytetyön menetelmäksi valikoitui kirjallisuuskatsaus. Tunnetaitojen tukemista varhaiskasvatuksessa on tutkittu paljon ja monesta eri näkökulmasta, mutta kirjallisuuskatsauksia aiheesta ei ole paljoakaan tehty. Kirjallisuuskatsauksen keinoin voidaan kehittää jo olemassa olevaa teoriaa, mutta luoda myös uutta.

(Salminen 2011, 3). Stoltin, Axelin ja Suhosen mukaan (2016, 23)

kirjallisuuskatsauksen perimmäisenä tarkoituksena on muodostaa kokonaiskuva aikaisemmasta tutkimuksesta eli toisin sanottuna sen on tutkimus tutkimuksista.

Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan arvioida, rakentaa kokonaiskuvaa tietystä ilmiöstä, tunnistaa ongelmia ja kuvata historiallisesti tietyn teorian kehitystä.

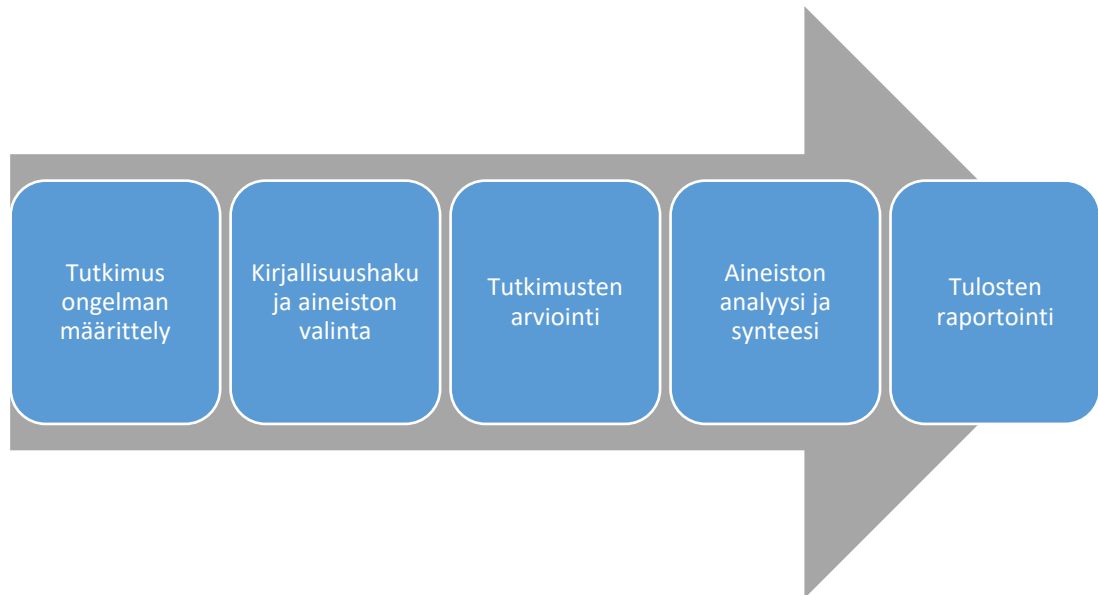
(Salminen 2011, 3.) Kirjallisuuskatsauksen tulee olla toistettavissa yhtäläillä kuin

tutkimuksen. Kirjallisuuskatsauksen lähestymistapa voi muodostua jonkun tietyn tieteenalan tutkimuskirjallisuudesta, mutta se voi olla myös poikkeuksellinen. On huomioitava, että mihin tarkoitukseen kirjallisuuskatsaus tehdään. (Stolt ym. 2016, 7.)

6.2 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsauksen tyyppejä löytyy useampia. Päätyyppejä on kolme; kuvaileva- ja systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Tämä opinnäytetyö toteutetaan kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi yleisemmin käytetyistä kirjallisuuskatsauksen muodoista ja se on niin sanottu yleiskatsaus ilman tarkkoja ja tiukkoja sääntöjä. Aineiston valintaa eivät rajaa metodiset säännöt ja aineistot ovat laajoja. Kuvailevan katsauksen avulla tutkittava ilmiö on mahdollista kuitenkin kuvata laaja-alaisesti. (Salminen 2011, 6.) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus pohjautuu tutkimuskysymykseen, joka onkin keskeinen ja koko

tutkimusprosessia ohjaileva tekijä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tuottaa tutkimuskysymykseen valitun aineiston perusteella kuvailevan, laadullisen vastauksen. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on aineistolähtöistä ja tähtää ilmiön ymmärtämiseen. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 291-294.)

Kuvio 2 Kirjallisuuskatsauksen vaiheet (Salminen 2011, 11.)

6.3 Aineiston haku ja valinta

Tämän opinnäytetyön aineiston haku suoritettiin loka- ja marraskuun aikana syksyllä 2018. Aineiston hakua suoritettiin eri tiedonhakukannoissa, kuten Artossa, Finnassa, Melindassa, Doriassa ja Julkarissa. Aineiston hakua tehtiin myös paljon manuaalisesti eri kirjojen ja artikkeleiden lähdeluetteloita selaamalla. (Kangasniemi ym. 2013, 295.) Tiedonhakua suoritettiin pääasiassa suomenkielisissä tiedonhakukannoissa, koska opinnäytetyön tekijällä ei ollut resursseja enempään. Tästä syystä kaikki aineiston artikkelit käsittelevät ainoastaan suomalaista varhaiskasvatusta, vaikka kaksi artikkelia onkin englanninkielellä kirjoitettu.

Aineiston hakua ohjasi ennalta määritellyt sisäänotto- ja poissulkukriteerit. (Stolt ym. 2016, 26). Aineistoksi valittiin suomen- tai englanninkielisiä artikkeleita, jotka olivat julkaistu viimeisen 10 vuoden sisällä. Valituista artikkeleista suurinosa oli tieteellisiä

ja vertaisarvioituja, mutta muutama artikkeli katsottiin sopiviksi aineistoon ilman tieteellisen artikkelin kriteereitä. Kyseiset artikkelit arvioitiin sopiviksi, koska niiden kirjoittajat olivat koulutettuja asiantuntijoita ja artikkelit olivat julkaistu luotettavilla verkkosivuilla. Koko tekstin piti olla ilmaiseksi saatavilla ja sen piti vastata tutkimuskysymykseen tai ainakin käsitellä aihetta.

Taulukko 1 Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Tutkimuksen/ artikkelin kielenä suomi tai englanti.	Kielenä joku muu kuin suomi tai englanti.
Tutkimus/ artikkeli on julkaistu vuosina 2008-2018.	Julkaistu aikaisemmin kuin 2008.
Koko teksti on saatavilla ja maksuton.	Koko teksti ei ole saatavilla tai maksaa.
Tutkimus/artikkeli vastaa tutkimuskysymykseen.	Ei vastaa tutkimuskysymykseen.
Tutkimus/ artikkeli käsittelee kontekstia lapsen tunnetaidot.	Ei käsittele tätä kontekstia.

Ennen varsinaista tiedonhakuä suoritetttiin kuitenkin testihaku, jonka avulla saatiin selkeämpää käsitystä aiheen laajudesta sekä siitä, mitä tiedonhakukantoja ja hakusanoja kannattaa käyttää. Tietokantahakuja varten muodostettiin hakusanat ja niistä syntyvät hakulausekkeet. Tämän opinnäytetyön suomenkielisiksi päähakusanoiksi muodostuivat varhaiskasvatus, tunteet, tunnetaidot ja lapsen tunne-elämän kehitys. Englanninkielisiä hakusanoja taas olivat early childhood education, emotions, emotional skills ja child`s emotional development. Aineiston huan aikana varsinaisten hakusanojen lisäksi piti välillä käyttää tarkentavia asiasanoja, kuten "taide" tai "liikunta", saadakseen tiettyyn aiheeseen kohdistettua aineistoa. Myöskään "tunnetaidot" käsitteellä ei aina tullut tuloksia, joten silloin tilalla käytettiin joko "sosioemotionaaliset taidot" tai "itsesäätelytaidot" käsitteitä. Kirjallisuushaku vei paljon aikaa, koska hakuja joutui tarkentamaan ja muokkaamaan useita kertoja. (Stolt ym. 2016, 26-27.) Tiedonhakuprosessi on kuvattu tarkemmin taulukossa 2.

Taulukko 2 Kuvaus tiedonhausta

Tietokanta	Hakusanat	Osumat	Rajaus otsikon perusteella	Rajaus tiivistelmän perusteella	Koko tekstin perusteella
Arto	tunnetaidot AND varhaiskasvatus, v.2008-2018	16	7	0	0 artikkeleja
	itsesäätely AND varhaiskasvatus, v. 2008-2018	11	6	1	1 artikkeli
Doria	lapsen tunne-elämän kehitys AND varhaiskasvatus, v.2008-2018	16	0	0	0 artikkeleja
	sosioemotionaaliset taidot, v. 2008-2018	10	2	2	2 artikkeleja
Melinda	lapsen tunne-elämän kehitys AND varhaiskasvatus, v.2008-2018	22	4	0	0 artikkeleja
Finna	tunnetaidot AND tunne-elämänkehitys AND varhaiskasvatus, v.2008-2018, pelkät artikkelit	10	3	1	1 artikkeli
Julkari	Varhaiskasvatus AND tunteet AND taide, v.2008-2018	12	2	1	1 artikkeli
Manuaalinen haku	Hakua tehtiin kirjojen ja artikkeleiden lähdeluetteloista				2 artikkeleja
					Yhteensä 7 artikkeleja

6.4 Aineiston arviointi

Kun kirjallisuushaku oli suoritettu ja aineisto valittu, suoritettiin tutkimusten arviointi. Tutkimusten arviointi on systemaattinen prosessi ja sen tarkoitus on

tarkastella kuinka relevanttia ja kattavaa valittujen tutkimusten tieto on oman tutkimusongelman ja kysymyksen kannalta. Tutkimusten arvioinnilla koitetaan myös välttää katsauksen tulosten vinouma tai virheellisesti painottuneet päätelmät. Jokaisen valitun tutkimuksen luotettavuutta ja eheyttä siis arvioidaan erikseen. Arviointi on mahdollista toteuttaa usealla tavalla, eikä siihen ole yhtä tiettyä ohjetta, koska se tehdään katsaukseen valitun aineiston mukaisesti. Arviointitavan valintaan vaikuttaa se onko tutkimukset määrällisiä, laadullisia vai molempia. Pääasia kuitenkin on, että arviointi on perusteltua ja soveltuu kuhunkin tutkimukseen. (Stolt ym. 2016, 28-30.)

Aineiston arviointi voidaan suorittaa kahdenlaisten kriteerien mukaan. Jos valittu aineisto sisältää ainoastaan tietynlaisia tutkimuksia, voidaan niitä arvioida tarkempien ja niille sopivien kriteerien ja tarkastuslistojen kautta. Jos taas aineiston tutkimukset ovat keskenään erilaisia, voidaan niitä arvioida yleisten kriteerien mukaan, jotka perustuvat alkuperäistutkimusten heikkouksien ja vahvuuksien tutkimiseen ja arviointiin. Aineiston luotettavuutta voidaan pohtia esimerkiksi tarkastelemalla julkaisuvuotta, kirjoittajaa, julkaisumaata sekä julkaisufoorumia. (Stolt ym. 2016, 28-29.) Aineiston arviointi on kuvattu tarkemmin liitteenä löytyvässä taulukossa opinnäytetyön lopussa (ks. liite 1).

6.5 Aineiston analyysi

Laadullista tutkimusta tehdessä voidaan aineiston analyysi suorittaa joko teoriaohjaavasti, teorialähtöisesti tai aineistolähtöisesti. Tämä tutkimus toteutettiin aineistolähtöisesti. Aineistolähtöisen analyysin avulla tavoitellaan teoreettisen kokonaisuuden luomista. Aineistolähtöisessä analyysissä mikään aikaisempi teoria ei ohjaa analyysin tekemistä, vaan tulokset syntyvät ainoastaan tutkimukseen valitusta aineistosta. Tämä tuokin omat haasteensa siihen, ettei tutkijan omat ennakkoluulot ja käsitykset liikaa vaikuta tutkimuksen tuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 95-96.)

Tähän tutkimukseen analyysimenetelmäksi valikoitui teema-analyysi. Teema-analyysi on joustava menetelmä, jonka avulla voidaan systemaattisesti tunnistaa, järjestää ja löytää yhtenäisiä teemoja aineistosta. Teema-analyysi pyrkii antamaan vastauksen tutkimuskysymykseen. On kuitenkin yleistä, että tutkimuskysymys tarkentuu vasta

itse analyysin tekemisen aikana. Teema-analyysi etenee vaiheittain ja niitä ovat 1.) Aineistoon perehtyminen, 2.) Koodien luominen 3.) Teemojen etsiminen 4.) Mahdollisten teemojen arviointi 5.) Teemojen määrittely ja nimeäminen ja 6.) Raportin kirjoittaminen. (Braun & Clarke 2012, 57-70.)

Aineiston teema- analyysin tekemistä ohjasi keskeisesti asetettu tutkimuskysymys. Teema-analyysin aluksi tutkimukseen valittu aineisto luettiin läpi moneen kertaan, jotta aineiston kokonaisuus hahmottuisi mahdollisimman selkeästi. Tämän jälkeen aloitettiin koodaus, jonka avulla aineistosta alkoi löytyä yhtäläisyyksiä ja usein esille nousevia teemoja. Analyysin tekemisen rinnalla käytettiin muistiinpanoja ja miellekarttoja, jotka selkeyttivät teema-analyysin tekemistä. Tutkimuskysymyksen kannalta keskeisimmät teemat alkoivat vähitellen selkeytyä ja löytyä. Tämän opinnäytetyön neljäksi pääteemaksi nousivat vuorovaikutussuhde lapsen ja vanhemman välillä, vuorovaikutussuhde lapsen ja kasvattajan välillä, oppimisympäristö sekä menetelmälliset keinot. Aineistosta esille nousseet pääteemat ja niiden alateemat kuvataan tarkemmin taulukossa 3.

Taulukko 3 Valitut teemat

YLÄ- TEEMA	TUNNETAITOJEN KEHITTYMINEN			
PÄÄ- TEEMAT	VUOROVAIKUTUSSUHDE LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLILLÄ	VUOROVAIKUTUSSUHDE LAPSEN JA KASVATTAJAN VÄLILLÄ	OPPIMISYMPÄRISTÖ	MENETELMÄLLISET KEINOT
ALA- TEEMAT	<ul style="list-style-type: none"> -Kiintymyssuhde -Mentalisaatiokyky 	<ul style="list-style-type: none"> -Lapsen kannustaminen ja lapsen uskomisen -Tunnetuki 	<ul style="list-style-type: none"> -Varhaiskasvatuksen ilmapiiri 	<ul style="list-style-type: none"> -Liikunta -Taiteen eri muodot

7 Tulokset

7.1 Vuorovaikutussuhde lapsen ja vanhemman välillä

Lapsen tunnetaitojen kehittymisen lähtökohtana toimii vuorovaikutussuhde lapsen ja hänen vanhempansa välillä. Lapsen kotona saamalla kasvatuksella on suuri vaikutus itsesäätelytaitojen ja sitä kautta tunnetaitojen kehittymiseen. (Veijalainen, Reunamo, Alijoki 2017, 91.) Ensimmäinen lapselle kehittyvä tunnesuhde on kiintymyssuhde hänen ensisijaiseen hoitajaansa. Kiintymyssuhdetta voidaan kuvata myös sanalla tunnesäätelysuhde, koska siinä aikuinen säätelee lapsen sisäistä tilaa ja tunteita. Kiintymyssuhde mahdollistaa lapselle suuria mielihyvän tunteita, mutta voi myös aiheuttaa pahaa oloa. Lapselle vähitellen kehittyvät tunnesäätelytaidot vaikuttavat voimakkaasti lapsen muotoutuvaan persoonaan. Siihen miten ihminen kokee itsensä ja toiset sekä käsittelee ja tulkitsee tunteitaan vaikuttaa lapsena omaksuttu kiintymysstrategia. Erilaisia kiintymyssuhdemalleja on viisi; turvallinen, välttelevä, ristiriitainen, jäsentymätön ja turvaton. (Välivaara 2010, 3-4.)

Toimiva ja vastavuoroinen vuorovaikutussuhde syntyy silloin, kun vanhempi on kannustavasti ja emotionaalisesti läsnä ja luo lapselle kokonaisvaltaisen turvallisuuden tunteen. Se, että vanhempi on emotionaalisesti saatavilla tarkoittaa sitä, että vanhempi kykenee reagoimaan ja vastaamaan sensitiivisesti lapsen tunneviesteihin, kuten äänensävyihin ja ilmeisiin. Kun vanhempi toimii sensitiivisesti ja on kannattelevasti läsnä, tuottaa hän lapselle hyväksytyin ja ymmärretyksi tulemisen tunteen. Tämän kautta lapsen hallinnan tunne nousee ja lapsi oppii, että omat tunteet ovat siedettävissä ja niihin on mahdollista vaikuttaa. Vanhemman sensitiivisyys näyttäytyy muun muassa myönteisten tunteiden ilmaisuna lasta kohtaan, aitona kommunikaationa sekä lapsen kokemustilaan vastaamisena oikealla tavalla. (Salo & Flykt 2013, 403-405.) Lapsen selviytyminen vastoinkäymisiä kohdatessa kasvaa turvallisessa kiintymyssuhteessa. Turvallinen kiintymyssuhde vaikuttaa myös lapsen haluun toimia empaattisesti, läheisesti ja avuliaasti sekä rohkaisee lasta luomaan pitkäaikaisia ystävyyssuhteita. (Välivaara 2010, 3.)

Salon ja Flyktin (2013, 405) mukaan vanhemman mentalisaatiokyky linkittyy vahvasti emotionaaliseen saatavillaoloon. Mentalisaatiokirjallisuudessa puhutaan

puuttellisesta peilaamisesta, joka tarkoittaa, että vanhemman tunnetila on lähes peilikuva lapsen tunnetilasta. Esimerkiksi, jos vanhemman ahdistunut tunnetila näkyy ulkoisesti yhtä selkeästi kuin lapsen, voi se lisätä lapsen stressitasoa yhä enemmän. On myös olemassa vääristynyttä peilaamista, joka tarkoittaa, että vanhempi reagoi lapsen osoittamaan tunteeseen epäsopivasti. Vanhempi voi esimerkiksi nauraa, vaikka lapsi ilmaiseekin kielteisiä tunteita. Tämä luo lapselle kokemuksen kohtaamattomuudesta ja aiheuttaa häpeän tunteita. Silloin kun taas vanhempi reagoi lapsen stressiin sensitiivisesti ja empaattisesti, saa se lapsen rauhoittumaan ja samalla lisää yhteyden tunnetta lapsen ja vanhemman välillä. Sensitiivinen vanhempi reagoikin enemmän lapsen sisäisiin tunnetiloihin, kuin ulkoiseen käyttäytymiseen. (Salo & Flykt 2013, 405.)

Välivaara (2010, 2) toteaa, että varhaiskasvatuksessa kohdataan yhä useammin lapsia, joilla on ongelmia kiintymyskäyttäytymisessään ja tunne-elämän alueilla. Näissä perheissä, joilla lapsilla esiintyy kiintymyssuhteen ongelmia voi olla useita kuormitustekijöitä kuten vanhempien omia käsittelemättömiä traumoja, avio-ongelmia, työstressiä, huonotuloisuutta, epävarmuutta vanhempana, häpeää ja itsearvostuksen vähyyttä. Tällaisissa perheissä kurinpito voi olla ankaraa ja vanhemmilla voi esiintyä kroonista vihaa, joka aiheuttaa sen, ettei kiintymystä osata osoittaa. Lapset, jotka ovat traumatisoituneet kiintymyssuhteissaan eheytyvät parhaiten arkisissa, turvallisissa ja pysyvissä lähisuhteissaan. Varhaiskasvatus tarjoaa tällaisille lapsille hyvät mahdollisuudet kokea turvallisia suhteita. (Välivaara 2010, 2.)

7.2 Vuorovaikutussuhde lapsen ja varhaiskasvattajan välillä

Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on suuri merkitys lapsen tunnetaitojen kehittämisessä. (Takala, Oikarinen, Kokkonen & Liukkonen 2011, 71.) Etenkin lapsen ja hänelle nimetyn omahoitajan välinen vuorovaikutussuhde on merkittävä lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista ajatellen. (Välivaara 2010, 8.) Rautamies, Koivula ja Vähäsantanen (2018, 53) tarkastelivat tutkimuksessaan lastentarhanopettajia lapsen autonomian tukijoina varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksessa havaittiin, että lapsen autonomian kehittymiseen linkittyy vahvasti erilaisten taitojen oppiminen, kuten sosiaalisten-, itsesäätely- ja tunnetaitojen oppiminen. Lastentarhanopettajat pitivät tärkeinä tunnetaitoina muun muassa voimakkaiden tunteiden, kuten kiukun,

mielipahan tai ikävän sietämistä ja hillitsemistä. Lastentarhanopettajat kuitenkin kokivat, että lapsen on myös tärkeää osata turvautua aikuiseen liian haastavia tunteita kokiessaan. (Rautamies ym. 2018, 53-61.)

Lapsen kasvuun ja kehitykseen sisältyy monia eri vaiheita, jotka pitävät sisällään monenlaisia tarpeita. Kahden vuoden iästä lähtien lapselle kehittyy tarve olla itsenäinen eli autonominen, mutta toisaalta lapsi tarvitsee vielä paljon tukea aikuiselta. Kun lapsi kokee saavansa tukea turvalliselta kasvattajalta sitä tarvitessaan, kehittää se lapsen itsenäisyyttä sekä psyykkistä hyvinvointia. Myönteisten pedagogisten keinojen kautta voi varhaiskasvatuksessa syntyä turvallisia kasvattaja-lapsi- suhteita. (Rautamies ym. 2018, 55.) Läheisen suhteen kautta kasvattajan on mahdollista paremmin auttaa lasta tunnetilojen säätelyssä ja suhteen luomisessa itseän, toisiin ja ympäristöön. (Välivaara 2010, 8.)

Kiintymyssuhdeteorioiden mukaan kasvattajan antama positiivinen emotionaalinen tuki luo turvallisen, ennustettavan ja pysyvän ympäristön, joka lisää lapsen rohkeutta ja itsevarmuutta tutkia maailmaa. Kaksi tunnetuen keskeisintä käsitettä ovat sensitiivisyys ja reagoivuus. Sensitiivinen kasvattaja pystyy huomaamaan nopeasti lapsen tarpeet, kun taas reagoiva kasvattaja kykenee mukautumaan joustavasti näihin lapsen tarpeisiin. Kasvattajat, jotka tarjoavat reagoivaa positiivista tunnetukea ovat yleensä luonteeltaan ystävällisiä, lämpimiä, kannustavia ja välittäviä. Reagoivat kasvattajat pitävät yllä positiivista ilmapiiriä ja kehoittavat lapsia välittämään toisista ja olemaan ystävällisiä. Reagoiva kasvattaja kykenee muokkamaan päivittäistä toimintasuunnitelmaansa ja tekemään asioita enemmän lasten ehdoilla. (Kajamies, Mattinen, Kaurila & Lehtonen 2016, 164.) Jos kasvattaja on lapsena omassa kiintymyssuhteessaan kokenut torjuvaa ja tunnetasolla vajaata kohtelua, voi kasvattajan sensitiivisyys tai reagoivuus lapsia kohtaan olla kuitenkin vähäistä. Kasvattaja saattaa esimerkiksi ohittaa lapsen osoittamat tarpeet ja odottaa, että lapsi ratkaisisi ne itse. Kun työskentelee kasvattajana varhaiskasvatuksessa on tärkeää tulla tietoisiksi omasta historiastaan ja varjoistaan, jotta ne eivät vaikuta toimimiseen lasten kanssa. (Välivaara 2010, 7.)

Kasvattajan antamalla myönteisellä tunnetuella on suora yhteys lapsen suotuisaan oppimiseen ja kehitykseen. On tutkittu, että positiivista tunnetukea saaneet lapset ovat enemmän itseohjautuvia ja kykenevät paremmin itsehillintään, kuin ne joille ei

ole tunnetukea tarjottu. Tunnetuki vaikuttaa täten myös käytösongelmien syntyyn. (Kajamies ym. 2016, 165.) Kajamies ja muut (2016, 162) tarkastelivat tutkimuksessaan ohjausvuorovaikutuksen laatua tunnetuen näkökulmasta lukutuokioilla. Tutkimuksessa selvisi, että myönteinen tunnetuki lukuhetkillä osottautui kasvattajien lapsille antamana positiivisena palautteena, eläytyvänä lukemisena ja rohkaisevina ilmeinä ja eleinä. Kasvattajat muun muassa puhuivat lapselle hellästi tai voimakkaasti riippuen tarinan kohdasta, kehuivat lapsen vastauksia, katsoivat lasta silmiin ja osoittivat kiinnostusta lapsen puheisiin. Jossain tilanteessa kasvattaja saattoi käyttää pehmolelua antaessaan lapselle palautetta, esimerkiksi taputtamalla lelun käsiä yhteen onnistumisen merkiksi. (Kajamies ym. 2016, 176.)

Kasvattajan on helpompi ymmärtää lapsen kokemusta esimerkiksi asettumalla lapsen asemaan ja ihmettelemällä tilannetta ääneen sekä nimeämällä vallitsevia tunteita lapselle. Tunteiden nimeäminen ääneen hyödyttää lasta ja auttaa selkeyttämään asioita. (Välivaara 2010, 8-9.) Rautamies ja muut (2018, 63) käsittelivät tutkimuksessaan erilaisia ohjaustapoja. Näitä olivat hoivaava, läsnäoleva, rohkaiseva, hassutteleva ja yhteisöllisyyttä rakentava ohjaustapa. Tutkimuksessa todettiin, että hoivaavan ohjaustavan omaava kasvattaja oli lämmin, vuorovaikutuksellinen ja lasta huomioiva. Hoivaavassa ohjaustavassa korostuikin erityisesti lapsen kuunteleminen ja lapsen ajatuksista ja tunteista kiinnostuminen ja niiden ääneen sanoittaminen. Lastentarhanopettajat painottivat myös sylin merkitystä ja kokivat, että lapselle on tarjottava mahdollisuus tulla aikuisen syliin, esimerkiksi murheita ja huolia kokiessaan. (Rautamies ym. 2018, 64.)

7.3 Oppimisympäristön merkitys

Varhaiskasvatusympäristöllä on erityisen suuri merkitys niin lapsen tunnetaitojen kuin sosiaalistenkin taitojen kehittymisessä. Päiväkoti ympäristönä tarjoaa lapselle mahdollisuuden luoda vuorovaikutussuhteita tuntemattomiin aikuisiin ja lapsiin. Siellä lapset myös oppivat muun muassa tekemään yhteistyötä, auttamaan muita ja jakamaan omastaan. (Veijalainen ym. 2017, 92.) Kannustava ja hyvin organisoitu oppimisympäristö, jossa lapselle syntyy yhteenkuuluvuuden tunne, tarjoaa parhaat mahdollisuudet kehittää tunnetaitoja. (Takala ym. 2011, 72). Yksi keskeinen ja tärkeä

tekijä lapsen kasvuympäristöä ajatellen on kasvattajan emotionaalinen saatavilla olo sekä kasvattajan ja lapsen välittävä, sensitiivinen ja turvallinen vuorovaikutussuhde. (Rautamies ym. 2018, 56.)

Takalan ja muiden (2011, 75) suorittamassa tutkimuksessa eräs lastentarhanopettaja kuvaili hyvää ilmapiiriä sallivaksi, mutta sellaiseksi, jossa on kuitenkin tietyt asetetut rajat. Pusa (2009, 77) taas toteaa taiteesta ja sen mahdollistamisesta puhuttaessa, että hulluttelun mahdollistava, tunteet kestävä ja salliva ilmapiiri on keskeisin lähtökohta varhaiskasvatuksessa. Ilmapiiri, jossa jokaista lasta kohdellaan yksilönä ja omana itsenään on ensiarvoisen tärkeä. Kasvattajan tulee myös turvata lapsille sellaiset olosuhteet ja ympäristö, jossa lapsen on mahdollista löytää ja havaita asioita itse. (Pusa 2009, 73-77.) Esimerkiksi, kun päiväkodin liikuntatuokiolle suunnitellaan ympäristöä, on kasvattajan hyvä pitää mielessä, että ympäristön tulee innostaa nimenomaan lapsia kokeilemaan ja oppimaan uutta. Pedagogisilla keinoilla voidaan myös luoda myönteistä ilmapiiriä ryhmään, esimerkiksi tukemalla lasten yhteisiä leikkituokiota ja samalla keskinäisiä vuorovaikutussuhteita. (Takala ym. 2011, 73; Rautamies ym. 2018, 56.)

Veijalainen ja muut (2017, 89) tarkastelivat tutkimuksessaan lasten itsesäätelytaitoja ja niiden suhdetta oppimiseen varhaiskasvatusympäristössä. Tutkimuksessa selvisi, että tyttöjen itsesäätelytaidot näyttäytyivät paljon vahvempina kuin poikien. Tutkijat kuitenkin pohtivat, että varhaiskasvatuksen ympäristöissä työskentelee pääasiassa naisia, joka voi edesauttaa tyttöjen itsesäätelytaitojen nopeampaa kehitystä. (Veijalainen ym. 2017, 104.) Rautamiehen ja muiden (2018, 62) tutkimuksen tuloksissa lastentarhanopettajat kuvailivat autonomian kehittymisen kannalta hyvää oppimisympäristöä myönteiseksi, turvalliseksi ja sellaiseksi, joka tukee lapsen oppimista ja itsenäistymistä. Heidän mielestään varhaiskasvatuksessa lapsella on oikeus niin rauhalliseen kuin aktiiviseenkin toimintaan. Laadukas varhaiskasvatusympäristö tarjoaa jokaiselle lapselle mahdollisuuden omanlaiseensa toimintaan, temperamentista riippumatta. (Rautamies ym. 2018, 63.)

7.4 Menetelmälliset keinot

Varhaiskasvatusikäiselle lapselle etenkin voimakkaat ja isot tunteet voivat olla vaikeita hahmottaa ja käsitellä. Lapsi usein tarvitsee apukeinoja tunteidensa tunnistamiseen, nimeämiseen ja käsittelyyn. Taiteelliset keinot, kuten draama, musiikki, runo, tanssi, kuva tai näytelmä voivat auttaa lasta saamaan tunteilleen selkeämmän muodon. (Pusa 2009, 72.) Väливаara (2010, 8) toteaaakin, että useille lapsille itsensä ilmaisu on helpompaa toiminnallisia välineitä käyttäen. On suositeltavaa, että lapsen sosioemotionaalaisia taitoja, sisältäen tunnetaidot kehitetään pienestä päiväkotilaisesta lukiin asti. Taiteen lisäksi, myös liikunnalliset keinot ovat toimivia, koska liikunnan kautta lapselle syntyy luonteva mahdollisuus harjoitella niin sosiaalisia- kuin tunnetaitojaan. (Takala ym. 2011, 70.)

Pusan (2009, 73) mukaan taide antaa monia mahdollisuuksia elämän ilmiöihin ja normaaliin kasvuun ja kehitykseen. Taiteen kautta lapsen on mahdollista ohjalla paremmin tunnereaktioitaan ja osoittaa myös toisille, miltä milloinkin tuntuu. Ihmisillä on synnynnäinen tarve löytää järjestystä ja taiteen avulla se on mahdollista. Lapsen on tärkeää saada kokemuksia myös siitä, että on rohkea, ihana ja osaava. Se, että lapsi saa leikkiä olevansa urhea prinssi tai kaunis prinsessa kohottaa lapsen myönteistä minäkuvaa ja antaa samalla lapselle nostattavia kokemuksia. Taide on terapeutista ja vapauttavaa toimintaa, joka tarjoaa mahdollisuuden vapautua hetkeksi tavoitteista ja järjestä. Toiminta, jossa esimerkiksi keskitytään ainoastaan käsillä olevaan materiaaliin, hiljentymiseen ja tekemiseen voi olla lapselle todella rentouttavaa. Myös esimerkiksi päiväkodin uloslähtötilanteessa hauska hassuttelu ja loruttelu lisäävät keskinäistä vuorovaikutusta kasvattajan ja aikuisen välillä ja lisäksi tekevät tilanteesta sujuvamman. (Pusa 2009, 73-74.)

Takala ja muut (2011, 70) tarkastelivat tutkimuksessaan 3- 4- vuotiaiden lasten sosioemotionaalisten taitojen kehittymistä liikuntatuokioilla varhaiskasvattajien kokemana. Tutkimuksessa keskityttiin kehittämään tiettyjä sosioemotionaalaisia taitoja, joita olivat yhteistyö- ja parityöskentely, kuunteleminen, toisen auttaminen, kontaktin ottaminen toiseen, vuoron odottaminen, häviön sietäminen ja toisen tunteisiin samaistuminen. Tutkimuksen tulosten mukaan varhaiskasvattajien mielestä tärkeitä pedagogisia toimenpiteitä liikuntatuokioilla olivat muun muassa lapsen rohkaiseva

tukeminen, lapsen aito kuunteleminen ja lapsen kokemus ryhmän jäsenyydestä. Lapselle onnistumisten tarjoaminen ja myönteisen palautteen antaminen olivat varhaiskasvattajien mielestä erityisen tärkeitä lapsen oppimisen ja sinnikkyuden kasvun kannalta. Varhaiskasvattajat kokivat myös, että lapsen huomioimista oli omien suunnitelmien joustavasti muuttaminen ja tekeminen lasten ehdoilla. Esimerkiksi kasvattajat voivat toteuttaa lapsilta tulleita ideoita tai antaa tietyn leikin jatkoa pitempään mitä piti. (Takala ym. 2011, 74.)

Pusan (2009, 75) mukaan taide auttaa kestävämpään elämään sellaisenaan ja lapsen on helpompi käsitellä ilojaan, murheitaan, mahdollisuuksiaan ja haasteitaan taiteen avulla. Silloin kun lapsi oppii nimeämään ja tunnistamaan tunteitaan sekä kokee kelpaavansa kaikkien näiden tunteidensa kanssa, on lapsi saanut tärkeimmän asian elämänsä; luottamuksen itseensä, muihin ja maailmaan. (Pusa 2009,77.)

8 Pohdinta

8.1 Eettisyys ja luotettavuus

Koska kuvaileva kirjallisuuskatsaus on menetelmänä väljä, kaikissa tutkimuksen vaiheissa korostuu tutkijan valinnat ja eettisyys. (Kangasniemi ym. 2013, 297). Tämä tutkimus toteutettiin hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla eli tutkimusetiikkaa noudattaen. Tutkimusta tehdessä on noudatettu yleistä huolellisuutta, tarkkuutta ja rehellisyyttä tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä arvioinnissa. Tutkimuksen vaiheet on tuotu avoimesti, selkeästi ja läpinäkyvästi esille. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2012, 6; Kangasniemi ym. 2013, 297.)

Tutkimus on suoritettu kuvailevan kirjallisuuskatsauksen menetelmällä ja tiedonhakintaa on tehty kriittisesti luotettavia sähköisiä tiedonhakukantoja käyttäen. Näiden lisäksi on tehty manuaalista hakua eri kirjojen ja artikkeleiden lähdeluetteloista. Tiedonhakua on ohjannut asetetut sisäänotto- ja poissulkukriteerit ja tiedonhakuprosessi on avattu vaiheittain taulukossa (taulukko 2) , jotta tiedonhaku olisi uudelleen toistettavissa. Tutkimukseen valittiin aineistoksi pääasiassa tieteellisiä vertaisarvioituja artikkeleita, joka lisäävät tutkimuksen luotettavuutta. Muutaman

artikkelin katsottiin kuitenkin sopivan aineistoon ilman näitä kriteerejä, kuten aikaisemmin on jo todettu. Aineistoon lopullisesti valituista artikkeleista muodostettiin niitä tarkasteleva ja arvioiva taulukko (liite 1). (Stolt ym. 2016, 25-29.) Teoriaosuuden ja tutkimuksen kohteeksi valittuun lähdeaineistoon ja niiden kirjoittajiin on viitattu kunnioittavalla ja asianmukaisella tavalla. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2012, 6.) Tutkimuksen raportoinnissa on noudatettu Jyväskylän ammattikorkeakoulun raportointiohjeita. Kirjallisuuskatsauksestakin löytyy aina sen luotettavuutta heikentäviä tekijöitä. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa tutkijoita oli vain yksi, joka saattoi vaikuttaa muun muassa artikkelien hakuun, valintaan ja samalla luotettavuuteen. (Stolt ym. 2016, 27.) Tutkimuksen tekijä ei myöskään saanut omille ajatuksilleen ja pohdinnoilleen vastakaikua, joten kaikki tutkimukseen liittyvät valinnat oli tehtävä yksin. Luotettavuuteen vaikutti myös se, että kaikki aineistoon valitut artikkelit ovat suomalaisten kirjoittamia ja käsittelevät pelkästään suomalaista kasvatusta. Mahdollisesti myös se ettei kaikki aineistoon valitut tutkimukset ole tieteellisiä ja vertaisarvioituja, voi vaikuttaa tulosten luotettavuuteen.

8.2 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli lisätä varhaiskasvatuksen ammattilaisten tietämystä lapsen tunnetaitojen tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena oli koota yhteen hyödyllistä ja ajankohtaista tietoa niistä tekijöistä, jotka tukevat lapsen tunnetaitojen kehittymistä varhaiskasvatuksessa. Teema- analyysin avulla aineistosta löydettiin näitä merkittävimpiä tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen tunnetaitojen kehitykseen. Merkittävimpinä tekijöinä nousi esille lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde, lapsen ja kasvattajan välinen vuorovaikutussuhde, oppimisympäristö sekä menetelmälliset keinot.

Tulokset viittaavat siihen, että lapsen tunnetaitojen kehittymisen pohjana toimii vuorovaikutussuhde hänen vanhempiinsa ja erityisesti kiintymyssuhde ensisijaiseen hoitajaansa. (Veijalainen ym. 2017, 91; Väliavaara 2010, 3). Tulosten mukaan pienen lapsen tunnetaidot kehittyvät parhaiten silloin, kun vanhempi toimii sensitiivisesti ja turvallisesti sekä on aidosti ja emotionaalisesti läsnä. Erityisen tärkeää lapsen

tunnetaitojen kehittymiselle on se, että lapsi kokee olevansa ymmärretty ja hyväksytty, koska sen avulla lapsi tajuaa, että omia tunteitaan on mahdollista hallita. (Salo & Flykt 2013, 403-405.) Voidaan siis todeta, että turvallisella kiintymyssuhteella on merkittävä vaikutus varhaiskasvatukseen lapsen tunnetaitojen kehittymiseen, niin lapsena kuin myöhemmin aikuisiässä. Useilla vanhemmilla kuitenkin esiintyy haasteita kiintymyssuhteissaan ja näissä tapauksissa varhaiskasvatuksen rooli korostuu entistäkin enemmän. (Välivaara 2010, 2).

Toisena teemana tuloksista nousi esille kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde ja sen merkitys tunnetaitojen kehittymisessä. Jotta lapsen tunnetaidot kehittyvät varhaiskasvatuksessa myönteisellä tavalla, on kasvattajan luotava sensitiivinen, turvallinen ja luotettava suhde lapseen. Lapsen ja kasvattajan välinen hyvä vuorovaikutussuhde syntyy silloin, kun varhaiskasvatuksessa toteutetaan myönteistä pedagogiikkaa ja kohdataan lapsi aidosti. (Kajamies ym. 2016, 164; Rautamies ym. 2018, 55.) Sellainen kasvattaja, joka kuuntelee, tukee ja rohkaisee lasta sekä on aidosti kiinnostunut lapsen asioista, rakentaa lapselle vahvan perustan tunnetaitojen myönteiselle kehittymiselle. (Rautamies ym. 2018, 64). Näissä tutkimustuloksissa voidaan havaita selkeä yhteys varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan lapsen ja kasvattajan välistä luottamuksellista suhdetta sekä lapsen tasavertaista ja kunnioittavaa kohtelua. Perusteiden mukaan lapsen positiiviset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät lapsen oppimista ja samalla tunnetaitojen kehittymistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14-20.)

Kolmas teema, joka tuloksista nousi esille on varhaiskasvatuksen oppimisympäristö. Varhaiskasvatuksella oppimisympäristönä on erityisen suuri merkitys lapsen tunnetaitojen kehittymiselle. Tulokset viittaavat siihen, että parhain mahdollinen oppimisympäristö tunnetaitoja ajatellen on turvallinen, hyvin organisoitu, salliva, kannustava ja innostava, jossa on kuitenkin olemassa tietyt rajat. On tärkeää, että varhaiskasvatuksessa jokaista lasta kohdellaan yksilönä tasavertaisesti ja kunnioittavasti sekä heidät hyväksytään omana itsenään. (Takala ym. 2011, 72; Pusa 2009, 77.) Tässäkin kohtaa tulokset linkittyvät selkeästi varhaiskasvatussuunnitelman

perusteisiin. Perusteiden mukaan lapsella on oikeus kannustavaan ja turvalliseen ympäristöön, jossa lapsella on mahdollisuus käsitellä ristiriitojaan ja tunteitaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 19.)

Neljäntenä teemana tuloksista ilmeni, että lapsen tunnetaitojen kehittymiseen vaikuttaa myönteisesti myös erilaiset menetelmälliset keinot. Tämän tutkimuksen tuloksissa keskityttiin taiteen ja liikunnan merkitykseen tunnetaitoja käsiteltäessä. Tulokset viittaavat siihen, että taiteellisten ja liikunnallisten keinojen avulla lapsen voi olla helpompi tunnistaa, käsitellä ja nimetä tunteitaan. Näitä keinoja voivat olla muun muassa musiikki, tanssi, draama, kuva, runo, näytelmä ja yleensäkin liike. Menetelmälliset keinot tarjoavat lapselle luontevan keinon ilmaista itseään ja tunteitaan. (Pusa 2009, 72; Takala ym. 2011, 70.) Taiteellisten keinojen kautta lapsen mielikuvitus herää eloon ja lapsi saa mahdollisuuden toteuttaa itseään täysin omalla tavallaan. Silloin, kun lapsi saa näitä nostattavia ja vapauttavia kokemuksia, kasvattaa se hänen itsetuntoaan ja omaa minäkuvaansa. (Pusa 2009, 73.)

Tutkimustulosten valossa voidaan siis todeta, että näillä jokaisella neljällä osa-alueella on oma tärkeä merkityksensä varhaiskasvatukseen lapsen tunnetaitojen kehittämisessä. Jotta lapsen tunnetaidot kehittyisivät mahdollisimman myönteisellä tavalla, tulisi lapsella olla edes yksi turvallinen, sensitiivinen ja vastavuoroinen vuorovaikutussuhde johonkin aikuiseen, oli se sitten vanhemman tai varhaiskasvattajan kanssa. Myös yhteistyövanhemmuuteen tulisi panostaa päiväkodin osalta, erityisesti silloin, jos perheessä huomataan kiintymyssuhteissa ja samalla tunnetaitojen tukemisessa puutteita. Niin lapsen kotona kuin varhaiskasvatuksessa tulisi panostaa entistä enemmän tunteiden tunnistamisen, nimeämisen, sietämisen, ilmaisun ja säätelyn opettelemiseen ja tukemiseen. Kasvattajat voisivat lisätä tunnetaidot keskeisemmin toimintasuunnitelmiinsa ja järjestää esimerkiksi tunnetaitoja käsitteleviä teemaviikkoja. Jokainen oppimisympäristö tulisi suunnitella innostavaksi ja turvalliseksi, mutta sellaiseksi, jossa jokaiselle lapselle olisi tarjolla miellyttävää toimintaa, temperamentista riippumatta. Lisäksi menetelmällisiä keinoja voitaisiin varhaiskasvatuksessa käyttää entistä useammin ja monipuolisemmin.

8.3 Jatkotutkimusehdotukset

Jatkotutkimuksena voisi tutkia esimerkiksi syvällisemmin jonkun tietyn tekijän vaikutuksia tunnetaitojen kehittymiseen, esimerkiksi pelkästään taiteellisten menetelmien, vuorovaikutuksen tai oppimisympäristön. Toinen vaihtoehto olisi keskittyä pelkästään niihin haasteisiin, jotka vaikuttavat lapsen tunnetaitojen kehittymiseen varhaiskasvatuksessa. Tällaisia tutkimuksia onkin jo tehty ainakin ammattikorkeakoulun opiskelijoiden toimesta, mutta aina uusia näkökulmia voi löytyä. Tämä kirjallisuuskatsaus oli kuvaileva, joka on menetelmänä kevyimpiä kirjallisuuskatsauksen muotoja, mutta jatkotutkimus voitaisiin toteuttaa esimerkiksi systemaattisena kirjallisuuskatsauksena, joka on paljon syväluotaavampi. Tämän tutkimuksen pohjalta voisi myös tehdä oppaan lapsen tunnetaidoista ja niiden kehityksestä esimerkiksi varhaiskasvatukseen tai neuvolaan.

Lähteet

- Aro, T. & Laakso, M. (toim.). 2011. Taaperosta taitavaksi toimijaksi- itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Porvoo: Bookwell Oy. Viitattu 5.6.2018.
- Barish, K. 2009. Emotions in child psychotherapy: an integrative framework. Oxford University Press. Viitattu 17.9.2018.
- Braun, V. & Clarke, V. 2012. Thematic analysis. APA handbook of research methods in psychology. Viitattu 16.12.2018.
- Cacciatore, R. 2008. Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja- vauvasta kouluikään. Väestöliitto. Helsinki: VL- Markkinointi Oy. Viitattu 24.9.2018.
- Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. 2012. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki. Viitattu 18.5.2018.
http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Tampere: Pilot-kustannus Oy. Viitattu 9.4.2018.
- Jääskinen, A. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy. Viitattu 21.4.2018.
- Kajamies, A., Mattinen, A., Kaurila, M. & Lehtonen, E. 2016. Emotional support constructing high quality scaffolding in day care. Varhaiskasvatuksen tiedelehti 5, 1, 162-188. Viitattu 17.12.2018. <https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2016/06/Kajamies-Mattinen-Kaurila-Lehtonen-issue5-1.pdf>
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S., Pietilä, A., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Helsinki: Sairaanhoidajien koulutussäätiö. Viitattu 5.6.2018.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus. Viitattu 5.6.2018.
- Karppinen, K. 2017. Lasten levoton käytös herättää huolta päiväkodeissa- ”Koulutuksen kautta saadut keinot eivät pian enää riitä”. Ylen artikkeli. Viitattu 31.10.2018.
<https://yle.fi/uutiset/3-9446817>
- Keltikangas- Järvinen, L. 2004. Temperamentti- ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WS Bookwell Oy. Viitattu 12.9.2018.
- Kokkonen, M. 2010. Ihastuttavat, vihasuttavat tunteet- Opi tunteiden säätelyn taito. Jyväskylä: PS- kustannus. Viitattu 3.1.2019.
- Kuukkanen, T. 2018. Luentomateriaali. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 25.4.2018.

Kärkkäinen, K. 2017. Vahvista lasta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. Viitattu 5.6.2018.

Leikki-ikä. N.d. Uhmaikä. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 3.1.2019.
<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetai-dot/leikki-ik%C3%A4>

Marjamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S. & Hannukkala, M. 2015. Lapsen mieli- Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Helsinki: Suomen yliopistopaino Oy. Viitattu 22.12.2018.

Niemi, P. 2014. Hyvää mieltä & tunteita. Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö. Viitattu 19.4.2018.

Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. 2000. Tunnemuksu- tunteita perheille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja Oy. Viitattu 14.09.2018.

Puolimatka, T. 2011. Kasvatus, arvot ja tunteet. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy. Viitattu 11.9.2018.

Pusa, T. 2009. Taide kestää elämän- taiteen terapeuttisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa- opas. THL. Helsinki: Yliopistopaino Oy. Viitattu 16.12.2018. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80314/3ade1cb7-b61e-4c73-b0a8-b0305b3f927b.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Rautamies, E., Koivula, M. & Vähäsantanen, K. 2018. Lastentarhanopettaja lasten autonomian tukijana varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tiedelehti 7, 1, 53-75. Viitattu 17.12.2018. <https://jecer.org/wp-content/uploads/2018/06/Rautamies-Koivula-Vahasantanen-issue7-1.pdf>

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Bookwell Oy. Viitattu 25.9.2018.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen eri tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopisto. Viitattu 12.4.2018.

Salo, S. & Flykt, M. 2013. Lapsen ja vanhemman välisen emotionaalisen saatavillaolon merkitys lapsen kehityksessä ja hyvinvoinnissa. Psykologia 48, 05-06, 402-413. Viitattu 17.12.2018. <http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.jamk.fi:2048/se/p/0355-1067/48/5-6/lapsenja.pdf>

Schulman, M. 2015. Tämän päivän psykoanalyttinen käsitys lapsen kehityksestä. Julkaisussa: Pikkulapsesta koululaiseksi : Psykodynaaminen näkökulma tunne-elämän ja ihmissuhteiden kehitykseen. Toim. K. Mankinen, I. Jokinen, R. Lintu & M. Schulman. 104-106. Helsinki: Therapie-säätiö. Viitattu 20.9.2018.

Siira, J. & Saarinen, M. 2011. Tunnekartalle- tietoisempaan tunne- elämään. Helsinki: Kirjapaja. Viitattu 20.9.2018.

Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. (toim.). 2016. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Turun yliopisto. Viitattu 18.5.2018.

Takala, K., Oikarinen, A., Kokkonen, M. & Liukkonen, J. 2011. Päiväkotilasten sosioemotionaalisia taitoja liikuntatuokioilla edistävät tekijät varhaiskasvattajien kokemana. Kasvatus 42, 1, 69-80. Viitattu 16.12.2018.
<http://www.doria.fi/handle/10024/78547>

Tunnetaitojen perusteet. N.d. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 9.4.2018.
<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunnetaitojen-perusteet>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. Viitattu 16.12.2018.

Varhaiskasvatuslaki 36/1973. Laki varhaiskasvatuksen järjestämisestä. Annettu 19.1.1973. Viitattu 22.5.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. 2016. Opetushallitus. Tampere: Juvenes Print- Suomen yliopistopaino Oy. Viitattu 21.4.2018. http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Vauvan tunnetaitojen kehitys. N.d. Vauvaikä. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 19.9.2018. <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/vauvaik%C3%A4>

Veijalainen, J., Reunamo, J. & Alijoki, A. 2017. Children`s self- regulation skills in the Finnish day care environment. Varhaiskasvatuksen tiedelehti 6, 1, 89-107. Viitattu 17.12.2018. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/218282/Veijalainen_Reunamo_Alijoki_issue6_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Välivaara, C. 2010. Ihmeet tapahtuvat arjessa- kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa. Artikkelit Pesäpuu Ry:n nettisivuilla. Viitattu 16.12.2018. https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2018/03/traumatisoitunut_lapsi_varhaiskasvatuksessa.pdf

Liitteet

Liite 1. Luettelo valituista artikkeleista

Tekijät, julkaisu vuosi ja otsikko	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimusmenetelmät	Keskeiset tulokset	Luotettavuus
<p>Pusa, T. 2009. s. 71-77. Taide kestää elämäntaiteen terapeuttisuus varhaiskasvatuksessa</p>	<p>Artikkeli on osa "Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa"-opasta ja käsittelee taidetta terapeuttisena välineenä varhaiskasvatuksessa. Oppaan tarkoitus on muistuttaa pienten lasten oikeudesta taiteen ja kulttuurin maailmoihin.</p>			<p>Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen julkaisema opas. Artikkelin kirjoittanut Laurean ammattikorkeakoulun lehtori ja taidekasvattaja. Käsittelee tunteita.</p>

<p>Salo, S. & Flykt, M. 2014. Lapsen ja vanhemman välisen emotionaalisen saatavillaolon merkitys lapsen kehityksessä ja hyvinvoinnissa</p>	<p>Tavoitteena lisätä ymmärrystä siitä, miten tunnesuhde lapsen ja vanhemman välillä kehittyy.</p>			<p>Julkaistu Psykologia-lehdessä ja on luokiteltu tieteelliseksi artikkeliksi. Käsittelee tunnetaitoja.</p>
<p>Takala, K., Oikarinen, A., Kokkonen, M. & Liukkonen, J. 2011. Päiväkotilasten sosioemotionaalisia taitoja liikuntatuokiolla edistävät tekijät varhaiskasvattajien kokemana</p>	<p>Tarkoituksena oli selvittää mitkä pedagogiset toimenpiteet varhaiskasvattajat kokivat tärkeiksi kehittäessään 3–4-vuotiaiden päiväkotilasten sosioemotionaalisia taitoja liikuntatuokioiden aikana.</p>	<p>Teemahaastattelu: Tutkimusaineisto kerättiin haastattelulla jokaista varhaiskasvattajaa kahdesti: intervention puolivälissä ja lopussa.</p>	<p>Varhaiskasvattajat pitivät 3–4-vuotiaiden päiväkotilasten sosioemotionaalisten taitojen kehittämisen kannalta tärkeinä lapsen huomioimista, lapsen kokemusta ryhmän jäsenyydestä, lapsen rohkaisevaa tukemista ja toiminnan tavoitteellisuutta.</p>	<p>Vertaisarvioitu. Julkaistu suomen kasvatustieteellisessä aikakauskirjassa. Käsittelee tunnetaitoja.</p>

<p>Välivaara, C. 2010. Ihmeet tapahtuvat arjessa!-kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa</p>	<p>Artikkeli on suunnattu vanhemmille ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Siinä kerrotaan yleisesti traumatisoituneesta lapsesta ja annetaan keinoja traumatisoituneen lapsen tukemiseen päivähoitossa.</p>			<p>Pesäpuu ry:n kehittämispäällikön kirjoittama artikkeli. Käsittelee tunnetaitoja.</p>
<p>Veijalainen, J., Reunamo, J. & Alijoki, A. 2017. Children's self-regulation skills in the Finnish day care environment</p>	<p>Tarkoituksena selvittää lasten itsesäätelytaitojen yhteyttä sosiaalisten-, motoristen- sekä kielellisten taitojen kehittymiseen, suomalaisen varhaiskasvatuksen ympäristössä.</p>	<p>Lastentarhanopettajat arvioivat 2476:n 13-89 kuukauden ikäisten lapsien itsesäätely-, motorisia-, kielellisiä- ja metakognitiivisia taitoja kyselylomakkeen avulla. Kysely suoritettiin tammi-toukokuussa vuonna 2015.</p>	<p>Itsesäätelytaidot ovat välttämättömiä kokonaisvaltaisen elämän rakentamiseksi. Itsesäätelytaidot eivät ole erillisiä, vaan niitä tulee pitää merkittävänä ja dynaamisina varhaiskasvatuksen kentällä. Tytöillä todettiin olevan paremmat itsesäätelytaidot kuin pojilla.</p>	<p>Vertaisarvioitu. Noudattaa tieteellisen artikkelin kriteereitä. Julkaistu varhaiskasvatuksen tiedelehdessä. Käsittelee tunnetaitoja.</p>

<p>Kajamies, A., Mattinen, A., Kaurila, M. & Lehtonen, E. 2016. Emotional support constructing high quality scaffolding in day care</p>	<p>Tarkoituksena tarkastella ohjausvuorovaikutuksen laatua tunnetuen näkökulmasta. Tavoitteena kehittää systemaattinen havainnointimenetelmä syventämään ymmärrystä tunnetuesta vuorovaikutusprosesseissa.</p>	<p>Tunneluokittelu tehtiin Classroom Assesment Scoring System-menetelmän pohjalta käyttäen videoaineistoja neljän varhaiskasvattajan lukuhetkistä.</p>	<p>Myönteinen tunnetuki ilmeni tyypillisesti eläytyvänä lukemisena, myönteisenä palautteena ja kannustavina ilmeinä. Kielteinen tunnetuki ilmeni tyypillisesti joustamattomuutena lasten näkökulmille.</p>	<p>Vertaisarvioitu. Noudattaa tieteellisen artikkelin kriteereitä. Julkaistu varhaiskasvatuksen tiedelehdessä. Käsittelee tunnetaitoja.</p>
<p>Rautamies, E., Koivula, M. & Vähäsantanen, K. 2018. Lastentarhanopettaja lasten autonomian tukijana varhaiskasvatuksessa</p>	<p>Tarkoituksena on selvittää, miten lastentarhanopettajat ymmärtävät lapsen autonomian ja mitä pedagogisia keinoja he käyttävät autonomian tukemisessa.</p>	<p>Lastentarhanopettajien tekemä havainnointi ja haastattelut sekä päiväkirjan kirjoittaminen ja muut kirjoitelmat.</p>	<p>Lastentarhanopettajan ja lapsen välinen turvallinen vuorovaikutussuhde oli keskeisin lähtökohta lapsen autonomian tukemiselle.</p>	<p>Vertaisarvioitu. Noudattaa tieteellisen artikkelin kriteereitä. Julkaistu varhaiskasvatuksen tiedelehdessä. Käsittelee tunnetaitoja.</p>